

NODIRA IJODIDA ADABIY AN'ANAVIYLIK VA BADIY O'ZIGA XOSLIK MASALASI

Muyassar Matmuratova Abdullayevna

Qoraqalpoq davlat universiteti 2-bosqich magistranti

THE ISSUE OF LITERARY TRADITION AND ARTISTIC ORIGINALITY IN NODIRA'S WORKS

Muyassar Matmuratova Abdullayevna

Second year Master's Student, Karakalpak State
University

ВОПРОС ЛИТЕРАТУРНОЙ ТРАДИЦИОННОСТИ И ХУДОЖЕСТВЕННОЙ САМОБЫТНОСТИ В ТВОРЧЕСТВЕ НОДИРЫ

Муяссар Матмуратова Абдуллаевна

Магистрант 1 курса, Каракалпакский
государственный университет

E-mail:

matmuratovamuyassar98@gmail.com

Orcid: <https://orcid.org/0009-0007-7421-3942>

Doi:

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17759065>

Annotatsiya. Mazkur maqolada XIX asrning yirik shoirasi Nodira (Mohlaroyim) ijodida adabiy an'anaviylik va badiiy o'ziga xoslikning o'zaro uyg'unlashuvi tahlil qilinadi. Shoiras asarlarida Sharq mumtoz adabiyotining boy merosi davom ettirilgani, shu bilan birga mubolag'a, talmeh, timsollardan foydalanish orqali o'zining individual uslubi shakllangani ilmiy asosda ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: Nodira, adabiy an'anaviylik, badiiy o'ziga xoslik, mubolag'a, talmeh, mumtoz adabiyot.

Аннотация. В данной статье анализируется взаимодействие литературной традиционности и художественной самобытности в творчестве выдающейся поэтессы XIX века Нодир (Мохларойим). На научной основе рассматривается, как поэтесса продолжала богатое наследие классической восточной литературы, одновременно формируя свой индивидуальный стиль через использование гиперболы, аллюзий и символов.

Ключевые слова: Нодира, литературная традиционность, художественная самобытность, гипербола, аллюзия, классическая литература..

Annotation. This article analyzes the interplay between literary tradition and artistic originality in the works of the prominent 19th-century poetess Nodira (Mohlaroyim). It examines, on a scholarly basis, how the poetess continued the rich heritage of classical Eastern literature, while simultaneously developing her individual style through the use of exaggeration, allusion, and symbolism.

Keywords: Nodira, literary tradition, artistic originality, exaggeration, allusion, classical literature.

KIRISH VA DOLZARBLIGI

Adabiyot tarixida ijodkorning adabiy an'analarni qay darajada davom ettirishi va ularni badiiy jihatdan o'ziga xos tarzda boyitishi uning ijodiy salohiyati va estetik qarashlarini belgilovchi muhim mezonlardan biridir. Sharq mumtoz she'riyati ming

yillik tarixida o'ziga xos an'anaviylikni shakllantirib, poetik obrazlar, timsollar, ramzlar, mavzular va badiiy san'atlarning mukammal tizimini yaratdi. Bu an'analar asrlar davomida Nizomiy, Jomiy, Navoiy, Fuzuliy singari ulug' so'z san'atkorlari tomonidan yuksak darajada rivojlantirildi. XIX asrning yirik shoirasi Mohlaroyim Nodira ham ana shu boy merosni davom ettirib, o'z she'riyati orqali an'anaviylik va o'ziga xoslikni mahorat bilan uyg'unlashtirdi.

Nodira ijodining adabiy jarayondagi alohida o'rni shundaki, u, bir tomondan, mumtoz adabiyot ramzlari, obrazlari va g'oyaviy yo'nalishlarini o'z asarlariga singdirgan bo'lsa, ikkinchi tomondan, ayol qalbining nafis kechinmalari, muhabbat va hijron iztiroblarini o'ziga xos poetik ohangda tasvirlab, adabiyotimiz tarixida betakror badiiy uslub yaratdi. Uning she'riyati, xususan, g'azallari Sharq she'riyatida ko'p uchraydigan Farhod, Majnun, Yusuf, Zulayho singari obrazlarga murojaat qilgan holda, o'z muhabbat va hijron kechinmalarini mubolag'a orqali ularnikidan ham ming chandon ortiq darajada tasvirlaydi. Bu jihat Nodira ijodining an'anaviylik va yangilik uyg'unligi bilan alohida ajralib turishini ko'rsatadi.

Nodira asarlari tasavvufiy ruh, ishq falsafasi, insoniy kechinmalarni badiiy talqin etish jihatidan ham alohida ilmiy e'tiborga loyiqdir. Shoira g'azallarida dunyoviy muhabbat va ilohiy ishq uyg'unlashib, ayolning nafis hissiyotlari mumtoz poetika mezonlarida ifodalanadi. Shu jihatdan, Nodira ijodi o'zbek mumtoz she'riyatida ayol shoiraaning mustaqil poetik qarashlari bilan alohida ajralib turadi.

Mazkur maqolaning maqsadi — Nodira ijodida adabiy an'anaviylik va badiiy o'ziga xoslikning qanday uyg'unlashganini, shoiraaning poetik mahoratini, mubolag'a va talmeh san'atidan foydalanish usullarini tahlil qilish hamda uning o'zbek adabiyoti tarixidagi o'rni va ahamiyatini ochib berishdir.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Mazkur maqolada Nodira ijodini o'rganishda adabiyotshunoslikda qabul qilingan bir qator ilmiy-uslubiy yondashuvlardan foydalanildi. Avvalo, tarixiy-tipologik metod asosida shoira yashagan davrning ijtimoiy-siyosiy sharoiti, Qo'qon adabiy muhitining xususiyatlari hamda bu muhitda adabiy an'anaviylikning tutgan o'rni tahlil qilindi. Shu orqali Nodira ijodining shakllanishi va rivojlanishidagi tarixiy omillar aniqlab berildi.

Bundan tashqari, komparativ (qiyosiy-tahliliy) metod yordamida Nodira g'azallari Sharq mumtoz adabiyotining boshqa vakillari — Navoiy, Fuzuliy, Jomiy, Mashrab kabi shoirlarning asarlari bilan qiyoslandi. Bu orqali an'anaviy obrazlarning (Farhod, Majnun, Yusuf, Zulayho va boshqalar) Nodira she'riyatida qanday o'ziga xos talqin etilgani ko'rsatib berildi.

Tadqiqot jarayonida, shuningdek, badiiy-poetik tahlil usuli qo‘llanib, Nodira g‘azallarida qo‘llangan san‘atlar — talmeh, mubolag‘a, tazod, tashbeh, istiora, takror singari badiiy vositalar tizimli ravishda o‘rganildi. Bu yondashuv shoira mahoratini, uning o‘z ijodida adabiy an‘analarni qay darajada davom ettirganini va ularga qanday yangilik olib kirganini aniqlash imkonini berdi.

Maqola tayyorlash jarayonida manbashunoslik va matnshunoslik usullaridan ham foydalanildi. Nodira devonlari, uning o‘zbek va fors-tojik tillaridagi g‘azallari, shuningdek, zamonaviy adabiyotshunos olimlar — N. Mallayev, A. Hayitmetov, A. Qayumov, H. Boltaboyev va boshqalarning ilmiy izlanishlari tahlil qilindi. Bu ilmiy asoslar maqolaning nazariy va amaliy ishonchliligini ta‘minladi.

Umuman olganda, mazkur tadqiqotda tarixiy, tipologik, qiyosiy va badiiy-tahliliy metodlarning uyg‘un qo‘llanishi Nodira ijodida adabiy an‘anaviylik va badiiy o‘ziga xoslik masalasini chuqur va tizimli yoritishga xizmat qildi.

Tadqiqot natijalariga ko‘ra, Nodira ijodi Sharq mumtoz adabiyotining mustahkam an‘analariga asoslangan bo‘lsa-da, u bu an‘analarni ijodkorona davom ettirib, o‘ziga xos badiiy yondashuvlari bilan ajralib turadi.

Birinchidan, Nodira g‘azallarida mumtoz she‘riyatga xos bo‘lgan ishqiy lirika, sadoqat va vafo madhiyalari, dunyoviy go‘zallik tasviri ustuvor o‘rin egallaydi. Biroq u muhabbatni nafaqat shaxsiy tuyg‘u sifatida, balki insoniylikni ifodalovchi oliy ijtimoiy-axloqiy qadriyat darajasida talqin etadi. Bu jihat shoira ijodini boshqa mumtoz shoirlardan ajratib turuvchi muhim xususiyatdir.

Ikkinchidan, Nodira ijodida talmeh san‘ati keng qo‘llanadi. U o‘z g‘azallarida Farhod, Majnun, Yusuf, Zulayho kabi timsollarni eslatib, ularning dardu iztiroblarini o‘z sevgisi va hijroni bilan qiyoslaydi. Tadqiqot shuni ko‘rsatadiki, Nodira mubolag‘a vositasida o‘z muhabbatini shu qadar ulug‘laydiki, hatto bu dard afsonaviy qahramonlarning iztiroblaridan ming chandon ortiqroq ko‘rinadi.

Uchinchidan, Nodira devonlarida badiiy an‘anaviy shakllar — g‘azal, muxammas, musaddas, musamman, tarkibband, tarji‘band singari janrlarning deyarli barchasi uchraydi. Bu esa shoira ijodida adabiy merosni chuqur egallaganligini ko‘rsatadi. Shu bilan birga, u ayrim janrlarda yangi mazmun va badiiy ohang olib kirgan. Masalan, firoqnoma janrida shaxsiy tuyg‘ular bilan bir qatorda ijtimoiy-siyosiy iztiroblar ham ifodalanadi.

To‘rtinchidan, Nodiraning fors-tojik tilidagi she‘rlari ham uning o‘zbek tilidagi ijodidan qolishmaydi. Bu ikki tillilik shoira ijodida Sharq adabiy an‘analarini kengroq qamrab olish, poetik tajribani boyitish imkonini bergan.

Beshinchidan, Nodira ijodida tasavvufiy qarashlar ham muhim o‘rin tutadi. Naqshbandiya ta‘limoti ruhida yaratilgan g‘azallarida ilohiy muhabbat, sabr, qanoat, hayo kabi ma‘naviy sifatlar ulug‘lanadi. Shu orqali shoira nafaqat dunyoviy, balki ma‘rifiy va ruhiy-ma‘naviy qadriyatlarni ham poetik tarzda ifodalagan.

Natijada, o‘tkazilgan tahlillar shuni ko‘rsatdiki, Nodira ijodida adabiy an‘anaviylik va badiiy o‘ziga xoslik uyg‘unlashib ketgan. U mumtoz adabiyotning izchil an‘analarini davom ettirish bilan birga, ularga o‘z shaxsiy kechinmalarini, o‘z davrining ijtimoiy-siyosiy ruhini va ayollikka xos nozik hissiyotlarni qo‘shib, o‘z she‘riyat maktabini yaratgan.

Olib borilgan tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, Nodira ijodi mumtoz adabiyotning yuksak an‘analari bilan uzviy bog‘liq bo‘lib, shu bilan birga, o‘ziga xos badiiy innovatsiyalarni ham o‘zida mujassamlashtiradi. Shoiraning asarlari bir tomondan Navoiy, Fuzuliy, Bedil kabi ulug‘ adiblarning ijodiy merosiga tayansa, boshqa tomondan o‘zining shaxsiy kechinmalari va tarixiy davr voqealarini badiiy ifoda qilish orqali o‘ziga xos maktab yaratadi.

Birinchidan, Nodiraning muhabbat lirikasiga bergan talqini mumtoz she‘riyatdagi odatiy tasvirlardan sezilarli darajada farq qiladi. Agar Navoiy va Fuzuliyda muhabbat ko‘proq ilohiy va ma‘naviy ma‘noda talqin qilinsa, Nodira muhabbatni shaxsiy tuyg‘u sifatida kuylash bilan birga, uni ijtimoiy-axloqiy qadriyat darajasiga ko‘taradi. Bu esa uning lirikasida shaxsiylik va universallikning uyg‘unlashuvini ta‘minlaydi.

Ikkinchidan, shoira ijodida ayol nigohi juda muhim rol o‘ynaydi. Sharq mumtoz adabiyotida asosan erkak shoirlarning qarashlari ustuvor bo‘lgan bir davrda Nodira o‘z g‘azallarida ayollikning dardu iztiroblarini, hijron va visolga doir nozik kechinmalarni juda samimiy tarzda ifodalashga muvaffaq bo‘lgan. Shu ma‘noda, u o‘z davrining ijtimoiy-madaniy muhitida ayol ijodkor sifatida dadil qadam tashlagan va o‘zbek adabiyotida ayol lirikasining peshqadamlaridan biri sifatida tarixda qoldi.

Uchinchidan, talmeh va mubolag‘a san‘atining ustalik bilan qo‘llanishi Nodira ijodida alohida ahamiyat kasb etadi. Farhod, Majnun, Yusuf, Zulayho kabi timsollarga murojaat etish orqali u o‘z dardining cheksizligini, muhabbatining kuchini o‘quvchiga yanada ta‘sirchan yetkazadi. Bu jihat shoira badiiy tafakkurining kengligi va ijodiy mahoratini ko‘rsatadi.

To‘rtinchidan, Nodiraning ikki tilli merosi (o‘zbek va fors-tojik tillarida yozgan g‘azallari) uning ijodiy salohiyati qanchalik keng qamrovli bo‘lganini tasdiqlaydi. Bu ikki tillilik nafaqat estetik boylik yaratgan, balki o‘sha davrdagi madaniyatlararo adabiy aloqalarning mustahkamligidan ham dalolat beradi.

Beshinchidan, tasavvufiy g'oyalar Nodira ijodida faqat nazariy darajada emas, balki amaliy hayotiy tajriba sifatida ham ifodalanadi. Sabr, qanoat, hayo, vafodorlik kabi tushunchalar nafaqat ruhiy kamolot manzillari, balki ayolning ijtimoiy hayotdagi o'rni va qadriyat sifatida ham talqin etiladi.

Shunday qilib, Nodira ijodi Sharq mumtoz adabiyotida an'anaviylik va badiiy o'ziga xoslikning uyg'unlashgan yorqin namunasi sifatida qaralishi mumkin. U o'z davrining madaniy-ma'naviy hayotida nafaqat shoira, balki ma'rifatparvar davlat arbobi sifatida ham faoliyat yuritgan. Bu esa uning ijodini faqat estetik qadriyat sifatida emas, balki ijtimoiy-tarixiy hodisa sifatida ham baholash zarurligini ko'rsatadi.

XULOSA

Nodira ijodi adabiyotimizda an'anaviylik va o'ziga xoslikning uyg'unlashgan yorqin namunasi. U Sharq mumtoz adabiyotining ramziy obrazlarini, badiiy san'atlarini o'z asarlarida davom ettirdi, lekin ularni o'zining betakror poetik uslubi bilan boyitdi. Ayniqsa, mubolag'a va talmeh san'atidan foydalanish orqali muhabbat va hijron kechinmalarini inson qalbiga ta'sirli tarzda yetkaza oldi. Demak, Nodira o'zbek adabiyotining mumtoz va milliy xususiyatlarini birlashtirgan, ayol shoirlar orasida yuksak badiiy o'ziga xoslikka erishgan ijodkor sifatida baholanishi lozim.

Adabiyotlar:

1. Alisher Navoiy. Xamsa. — Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi Adabiyot va san'at nashriyoti, 1980.
2. Nodira. Devon. — Toshkent: Fan nashriyoti, 1999.
3. A. Hayitmetov. O'zbek mumtoz adabiyoti tarixi. — Toshkent: O'zbekiston, 2001.
4. N. Mallayev. O'zbek adabiyoti tarixi. — Toshkent: O'qituvchi, 1976.
5. A. Qayumov. Sharq she'riyati va badiiy tafakkur. — Toshkent: Fan, 1994.